

KIRJALLISUUTTA

Sandhitutkimus suomen murteista

TERHO ITKONEN *Proto-Finnic Final Consonants. Their History in the Finnic Languages with Particular Reference to the Finnish Dialects. I : 1. Introduction. The History of -k in Finnish.* Helsinki 1964. 287 sivua.

Tiedossani on tätä näkyä 19 suomen kielen alalta Helsingin yliopistossa valmisteilla olevaa lisensiaatintyötä tai tohtorinväitöskirjaa. Näistä peräti 16:n pääpaino on selvästi suomen vanhoissa kansanmurteissa (3 onomastista työtä mukaan luettuna). En näe tätä yksipuolisuutta suinkaan kielteisenä ilmiönä, vaan päinvastoin sanoisin sitä vähien tutkijavoimiemme tutkimustaloudellisesti järkeväksi keskittämiseksi.

Terho Itkosen juuri valmistunut väitöskirja on lohjennut hänen päijäthämäläisiin murteisiin kohdistuvasta tutkimussuunnitelmastaan, jota varten hän on joutunut ulottamaan aineksen keruun myös yli tutkittavan murrealueen rajojen. Selvitellessään hämäläisen pohjamurteen ja vallitsevaksi päässeän savolaismurteen kosketuksia Päijät-Hämeen maaperällä tekijä on joutunut toteamaan, että myöhäiskantasuomen sananloppuisten konsonanttien vaiheita suomen murteissa on äännehistoriallisessa kirjallisuudessa käsitelty riittämättömästi, vaikka aihepiiri on äännehistorian keskeisiä. Laajaa tutkimusohjelmaansa tekijä on ryhtynyt toteuttamaan äännehistorioidemme traditionaalissa järjestyksessä aloittamalla mksm. *-k*:n vaiheista. Väitöskirjana ilmestyneessä tutkimuksessa tarkastellaan *-k*:n edustusta suomen murteissa. Sen kiinteäksi jatkoksi, siis teoksen 1. osan loppupuoleksi, on luvassa esitys *-k*:n historiasta muissa ims. kielissä.

Tutkimuksen aines perustuu ensiksikin jo olemassa olevin painettuihin ja painamattomiin tutkimuksiin ja aineskokoelmiin, toiseksi Suomen kielen nauhoitearkiston nauhoitteisiin, joita tekijä on kuunnellut 147 pitäjän murteesta, ja kolmanneksi tekijän itsensä 1957—1963 peräti 97 pitäjän murteesta tekemiin muistiinpanoihin. Tekijällä on siis ollut hallussaan tutkimuksen menestykselliseen kirjoittamiseen tarvittava runsas aines. Aivan korvaamattomaksi avuksi ovat osoittautuneet ääninauhatallenteet, joiden varaan tekijä on rakentanut eräät tärkeät tuloksensa. Tällainen on esim. sen seikan toteaminen, että sillä alueella — etupäässä savolaismurteissa —, missä loppu-*k*:n edustajana vokaalialkuisen sanan edessä on (geminaatta)laryngaaliklusiili tai kurkunkpään puristussupistuma, alkavat vokaalialkuiset sanat muutenkin yleisesti laryngaalisella segmentillä, ns. lujalla alukkeella. On ollut tutkimukselle suureksi onneksi, että sama henkilö on omin korvin kuunnellut näin monen murteen sandhiedustusta, koska hän tällöin on kyennyt havaitsemaan pienetkin erot. Joskus lukija ehkä hämmästelee tekijän tarkkakorvaisuutta; näin esim. sivulla 217, jossa tekijä selvittelee sananloppuisen vokaalinedellisen *-k*:n pääasiassa savolaisen edustuksen vivahde-eroja ja väliasteita puristussupistumasta geminaattalaryngaaliklusiiliin.

Aineisto jakautuu melko tasaisesti yli suomen kielen alueen. Sen lievä paino-

piste näyttää olevan Päijät-Hämeen murteissa, kun taas esim. kaakkoishämäläisistä ja peräpohjalaisista murteista esimerkkejä olisi voinut olla runsaammin. Inkerin murteista tekijä on jättänyt suomen kielen ulkopuolelle inkeroisurteet ja inkerois pohjaiset sekamurteet, jotka hän nähtävästi aikoo käsitellä tutkimuksen loppuosassa muiden ims. kielten yhteydessä. Tekijä on siis ratkaissut kantansa inkeroisurteiden asemasta ims. kielten ryhmittelyssä samoin kuin viime aikoina neuvostovirolaiset tutkijat (Ariste, Laanest) ja toisin kuin yleensä suomalainen tutkimustraditio (esim. Kettunen).

Aineksesta puheen ollen on erityisesti syytä tähdentää sitäkin, että ääninauhoista poimitut runsaat esimerkit ovat hyvin valitut ja hyvin litteroidut, samoin kuin sitä, että esimerkistö tarjotaan lukijalle murrealueittain selvästi ryhmiteltyinä.

Teoksen 22-sivuinen johdanto on tarkoitettu koko tutkimussarjaa varten. Siinä käsitellään mm. myöhäiskantasuomessa sananloppuisina esiintyneiden foneemien, erittäinkin konsonanttien, esiintymistiheyttä hämäläisen ja pohjoisavolaisen murretekstiaineiston valossa. Samalla tekijä huomauttaa hauska havainnostaan — hyvä näyte myös oivalisesta murteiden hallinnasta —, että suomen kielen alueella on yksi seutu, eteläsavolaisten murteiden lounaiskolkka (Pertunmaan itäkylät), joissa vielä muutamilta murteenpuhujilta on voitu tavoittaa kaikki myöhäiskantasuomessa sananloppuisina esiintyneet konsonantit (*-k, -t, -s, -n, -h, -l, -r*) terminaalissa asemassa. Jos tekijä olisi suomen murteisiin lukenut inkeroisurteet, olisi tässä ollut syytä mainita myös Hevaan murre, jossa

Porkan mukaan sekä *-k* että *-h* ovat yleensä säilyneet¹, mutta tästähän on tekijän omaksuman kannan mukaan syytä puhua vasta tutkimuksen jälki-osassa muiden ims. kielten yhteydessä. Johdannossa pohditaan myös esim. sananrajan ongelmia, lausepainoa, johon tekijä on onnistuneesti projisioinut sanapainosysteemin terminologian, ja varsinkin Amerikassa suuren suosion saanutta junktuuri-käsitettä. Itkonen ei omassa tutkimuksessaan käytä »junktuuri»-termiä ja näyttää muutenkin suhtautuvan skeptisesti junktuuri-käsitteen tulevaisuuteen, kuten myös väittelytilaisuuden alkajaisesityelmästä kävi ilmi (ks. Vir. 1964 s. 226).

Johdannon jälkeen seuraa s. 33—35 luettelo niistä muotoryhmistä, joissa *-k* on varmasti esiintynyt myöhäiskantasuomessa ja joiden edustuksen varaan itse tutkimus pääasiallisesti rakentuu. Siitä näkyy, että tekijä on tässä vaiheessa jättänyt pois mm. allatiivin, mon. 1. ja 2. pers. possessiivisuffiksit, liitepartikkelit *-kin, -kaan (-kään)* ja muutamat adverbbit, jotka hän aikoo käsitellä tutkimussarjassaan myöhemmin sopivissa yhteyksissä. Tutkimuksen varsinainen teema, myöhäiskantasuomen *-k:n* edustus suomessa, jakautuu kolmeen päälukuun, jotka ovat: 1) *-k* konsonantin edellä s. 36—193, 2) *-k* terminaalissa ja prevokaalisessa asemassa s. 193—271 ja 3) sekundaarin loppu-*k:n* edustus s. 272—275.

Myöhäiskantasuomen *-k:n* edustus konsonantin edellä on suomen murteissa varsin kirjava. Tekijä erottaa seuraavat kolme päätyyppiä: 1) geminaattasysteemi, jossa on päädytty alkukonsonanttien geminoitumiseen, 2) osittainen geminaattasysteemi, jossa sekvenssiä edus-

¹ Kysymykseen, miten Hevaan murteissa on nykyisin, 80 vuotta Porkan havaintojen jälkeen, sain tänä keväänä selvitystä näiden murteiden erikoistuntijalta kand. Arvo Laanestilta, jonka muistiinpanojen mukaan *-k* on osaksi kadonnut, osaksi (tavallisimmin vokaalin edessä ja terminaalissa asemassa) säilynyt puolisoinnillisena meediana, esim. *päreG, marjoiDaG* 'marjoitta', *kuttöG* 'kutoa', ja *-h* enimmäkseen säilynyt, esim. *pereh, terveh, taeh, vieläpä vāDeh* (myös *vāteG*). — Juuri ilmestyneessä Arvo Laanestin kirjassessa Isurid ja isuri keel (Tallinna 1964) on s. 19 mainittu runsaasti esimerkkejä sananloppuisen *-k:n* ja *-h:n* säilymisestä Hevaalla.

taa sekä alkukonsonantin geminoituma että kato ja 3) kato, kun *-k* normaalisti jokaisen alkukonsonantin edessä on kadonnut. Jako on hyvin toteutettu ja siirtymävyöhykkeille on omistettu riittävästi huomiota.

Käsitellessään (sivulta 60 alkaen) geminaattasysteemin syntyä tekijä syystä viittaa Ojansuun LMÄH II:ssa (s. 4—) esittämään mielipiteeseen sananrajalla esiintyvien ja sanansisäisten muutosten riippuvuussuhteesta. Terho Itkonen ei kuitenkaan mekaanisesti kytke näitä muutoksia toisiinsa pitämällä niitä ehdottomasti samanaikaisina, kuten Ojansuu oli taipuvainen tekemään. Hän huomauttaa nimenomaan, ettei liene mitenkään välttämätöntä, että sandhiassimiloitumiset alun perinkään olisivat tapahtuneet jo vastaavien sanansisäisten muutosten yhteydessä, olkoopta foneettiset edellytykset olleet kuinkakin samat. Sellaisia sananrajalla esiintyviä äänneyhtymiä, joita ei tavata sanansisäisessä asemassa, tekijä nimittää limitaaleiksi. Yleinen tendenssi on — Terho Itkosen mukaan — ollut limitaalien yhtymien korvautuminen ei-limitaaleilla, mutta aina ei ole näin tapahtunut (esim. *-k v-* → *-v v-*). Hyvin taitavasti, mm. frekvenssejä tilastoimalla, tekijä osoittaa, että limitaalien sekvenssien *-k t-* ja *-k p-* vaihtuminen ei-limitaaleihin geminaattoihin *-t t-*, *-p p-* on ollut lähtökohta sille kehitykselle, joka *-k:n* ja kymmenen erilaisen (ts. muun kuin *k:n*) alkukonsonantin sekvenssistä on vähitellen vienyt geminaattoihin, suomen yleiskielen ja useimpien murteidemme ääntämykseen.

Vaikean kysymyksen siitä, miten eräiden murteiden osittainen geminaattasysteemi ja taas eräiden toisten murteiden täydellinen katokanta ovat ymmärrettävissä, tekijä selvittää vakuuttavalla tavalla: nämäkin murteet palautuvat aikaisempaan geminaattasysteemiin, joka on järkkynyt joko murteen sisäisistä strukturaaleista syistä tai vieraan kielen vaikutuksesta. Kumpaankin selityspereeseen hän nojautuu selittäessään osit-

taisia geminaattasysteemejä, joille on ominaista se, että sandhigeminaattaa tavataan vain klusiili- ja *s*-alkuisen sanan edessä, mutta soinnillisen konsonantin edessä on kato. Mainitunlainen edustuksen kaksijakaisuus tunnetaan neljällä taholla, nim. lounaismurteissa ja niihin rajoittuvissa siirtymämurteissa (Turun ylämaan, Someron ja Somerniemen sekä Länsi-Uudenmaan murteissa), Keski-Pohjanmaan eteläosassa (säännöllisimmin Kaustisen ja Vetelin murteissa), Peräpohjolan murteissa (joitakin läpikotaisen kadon kannalla olevia reuna-alueita lukuun ottamatta) ja — osittain toteutuneena — kaakkoismurteiden länsiosissa. Vierasta vaikutusta tekijä on nähtävästi johtunut ajattelemaan nimenomaan tarkastellessaan täydellisen katoedustuksen levinneisyyttä, joka melkein kauttaaltaan rajoittuu toisen kielen vaikutuspiirissä oleviin tai olleisiin murteisiin. Tekijän mielestä *-k:n* kato jokaisen alkukonsonantin edessä on seuraus suomalais-ruotsalaisesta kaksikielisyydestä 1) Porin seudun murteissa, 2) paikoin Peräpohjolan murrealueen laitamilla (Vittangin, Jällivaaran, Inarin ja Porsangin murteissa), 3) Vermlannin savossa sekä 4) kaakkoishämäläisten murteiden Porvoon ja Iitin alaryhmien eteläosissa (ja niihin liittyen Virolahden murteessa), ja taas suomalais-venäläisestä kaksikielisyydestä viidennellä *-k:n* katoalueella, nim. suurimmassa osassa Suomen kaakkoismurteita (ynnä Sortavalan-Harlungin sekamurteessa) ja niihin liittyvissä Inkerin savakko- ja äyrämöismurteissa. Osaksi tämänsuuntaisia ajatuksia on lausuttu aikaisemminkin, mutta vasta Terho Itkonen on yksityiskohdaisesti selittänyt, kuinka kaksikielisyyden eri tahoilla on murttanut vanhan edustuskaavan.

Tästä teoksen laajimmasta luvusta voisi mainita monia muitakin ansiokkaita selvityksiä. Esim. *-k:n* edustusta sananalkuisen *h:n* edessä tekijä on käsitellyt (s. 50—57, 95—96) tarkemmin kuin kukaan aikaisemmin, vaikka hän

tunnustaakin, ettei hankään katsauksessaan voi saavuttaa täydellisyyttä; kyseeseen tulevien tapausten frekvenssi puheessa on näet niin pieni, että tyhjentävän aineiston kerääminen nauhoitearkiston nauhoista olisi vaatinut suhteettoman suuren työn. Tekijä on päätenyt seuraavaan runsain esimerkein dokumentoituun tulokseen: »Kokonaisuudessaan *-k:n* edustus *h:n* edessä tarjoaa perin sekavan kuvan, joka suuresti poikkeaa Kettusen kartan (n:o 28) esittämästä kahtiajaosta 'geminaattamurteisiin' ja 'katomurteisiin': tosiasiaa katoa esiintyy kaikkialla, ja melkein kaikkialla se vaihtelee vapaasti geminaattaedustuksen kanssa.»

Tarkastellessaan *-k:n* edustusta sananalkuisten konsonanttiyhitymien edessä geminaattasysteemin kannalla olevissa murteissa tekijä on omaksunut toisen kannan kuin esim. Ala- ja Ylä-Satakunnan sekä Etelä-Pohjanmaan murteiden äännehistorioitsijat, jotka ovat merkinneet loppu-*k:n* edustajaksi seuraavan konsonantin geminoituman myös näissä tapauksissa, siis esim. imperat. 2. pers. *aukasek klasi*. Tekijä sanoo s. 58: »Puh- taasti teoreettiselta kannalta geminaatta- merkinnät herättävät epäilyjä: voisiko tällaisilla oudoilla geminaatan ja yksinäiskonsonantin yhtymillä olla sandhitapauksissa näin vakiintunut asema, kun mitään vastaavanlaisia yhtymiä ei sanansisäisinä tavata?» Ja hän jatkaa: »Kysymys ei näytä olevan luotettavasti ratkaisu- tavissa tarkkaamalla pelkästään alkuaan *k*-loppuisten muotojen ja konsonantti- alkuisen sanan muodostamia sekvenssejä; paras ratkaisukeino olisi minimi- parimenetelmä». Minimipariesimerkiksi tekijä on sepittänyt lauseet *ei se viitsi* (kielt. pres.) *plättijä paistaa* ja *kuka sitä nyt viitsi* (imperf. yks. 3. pers.) *plättijä paistaa*. Tekijä pitää luultavana, että geminaattasysteemin alueella molemmat tapaukset normaalisti ääntyvät samoin. En olisi vielääkään valmis yhtymään tekijän käsitykseen; olen ääntä- mystä uudelleen tarkkailtuani ja muuta-

mien muidenkin Ylä-Satakunnan murteita tuntevien mielipidettä kysytyäni jatkuvasti havaitsevinani eron: *ei se viitti plättijä paista* ~ *kuka sitä viitti plättijä paista*. — Asiaa on nähtävästi edelleen tarkkailtava. Kenties voisi käyttää avuksi myös koneellisia kestonmittauksia; tosin on sopivan aineiston löytäminen juoksevan puheen nauhoituksista perin työläs tehtävä.

Teoksen toisen pääluvun alussa tekijä kuvaa terminaalin *-k:n* säilyntäedustusta ja sen vähittäistä väistymistä kadon tieltä sangen yksityiskohtaisesti, kuten tällaisessa erikoistutkimuksessa tuleekin tehdä. Samalla hän selvittää prosessin strukturaalin taustan. Terminaali-*k* on tekijän käsityksen mukaan vaihtunut suomen murteissa suoraan katoon; väliasteena ei siis ole ollut eräiden tutkijain edellyttämää tai kuulemaa »henkäys- lopuketta», jollaista (toisinaan terminaalin vokaalin jäljessä kuultavaa *h:n* kaltaista ainesta) tekijä nähtävästi oikein pitää foneemisesti redundanttina, eikä liioin laryngaaliklusiliia. Loppu-*k:n* väistyminen on — kuten tekijä huomauttaa — niitä harvoja kehityskulkuja, joiden vaiheita suomen murteissa voidaan seurata kirjallisten merkintöjen perusteella aina 1800-luvun alusta lähtien. Tärkeimmät lähteet ovat SKVR:ssa julkaistut kansanrunomuistiinpanot ja 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen eri murteiden suppeat tai laajemmat monografiat, sanasto- ja tekstiainekset ja äänitteet. Tekijän omat muistiinpanot täydentävät esitystä. Kuten s. 202 olevasta kartasta n:o 4 näkyy, säilynyttä *-k:ta* tavataan vielä eräissä Päijänteen itäpuolen pitäjissä ja suurimmassa osassa Pohjois-Karjalaa, mutta tekijän hankkima ja analysoima aineisto osoittaa, että vielä 1800-luvun alkupuolella *-k:n* säilyntäalue oli nykyistä paljon laajempi. Kehityskulun kuvaus on erittäin arvokas, runsaasti uutta sisältävä deskriptio. Tarkkaavalakaan lukijalla ei sen johdosta liene monia lisäyksiä tai toivomuksia. Joistakin pikku huomioistani voin tässä mainita.

Ensinnäkään en olisi tekijän tapaan pitänyt tarpeettomana itäisten savolaismurteiden yksityiskohtaista kuvausta, vaan olisin toivonut tästäkin tärkeästä murteistosta pitäjä pitäjältä etenevää esitystä, mihin kirjallisuudessa ja arkistoissa kyllä on aineistoa; tällöin olisi voinut erityisesti tarkkailla myös hiljan savolaistuneiden tai parhaillaan savolaistuvien karjalaiskylien murrekantaa (esim. Korpiselässä ja Iiomantsissa).

Tekijän käyttämiin kronologisiin lähteisiin olisi sopinut liittää Antero Vareliuksen teoksen *Beiträge zur Kenntniss Finnlands in ethnographischer Beziehung* (ilm. 1849 Pietarissa) lopussa olevat murretaulukot (jotka eivät sisälly teoksen 1848 ilmestyneeseen ruotsinkieliseen laitokseen *Bidrag till Finlands kännedom i ethnographiskt händseende*). Vareliuksen yleensä luotettava aines perustuu hänen kesällä 1847 itä- ja länsimurteiden rajaa käydessään tekemiinsä muistiinpanoihin. *Beitragens* taulukoissa on *k*-loppuisia esimerkkisanoja Jämsästä: *sitäik* 'sitäkin' (toisaalta inf. *tuojä* t. *tuwä*), Kuhmoisista: inf. *tuok* t. *tuolak*, partis. *tulluk*, kieltomuoto (ei) *olek*, Sysmästä: inf. *tuojak*, kieltomuoto (ei) *olek*, Hartolasta: inf. *tuwak*, abess. *talotak*, kieltomuoto (ei) *olek* ja liitepartikkelitapaus *sitäik*, edelleen Mäntyharjusta: *sitäik* 'sitäkin' (toisaalta inf. *tuwä*), vieläpä Laukaastakin: (ei) *ouk*.

Savolaismurteiden loppu-*k*:n kronologiaa olisivat valaisseet myös ne *k*-esiintymät, joita tavataan Savon maakirjassa 1561 (kopio vuodelta 1664). Ojansuu on (Äännehistoriallisia lisiä s. 45—46) poiminut mainitusta asiakirjasta seuraavat tapaukset, kaikki Rantasalmen pitäjältä t. neljänneskunnasta: Näre aho, Karek puron Loto, Aijro Karek, Heta Karek, Kortek Karek, Pieni Karek, Päiffwe Karek. Kaarre-nimiä, jotka liittyvät laajalti savolaismurteissa ja hiukan kauempanakin tunnettuun tavallisesti pientä loivaa lahtea merkitsevään appellatiiviin, tavataan yhä edelleen nimistösämme, mm. juuri Rantasalmella.

Tekijä pohtii (s. 238—) terminaalin *k*:n väistymisen kronologiaa myös muissa murteissa, vaikkei muutoksen ikäämiseen muualla olekaan yhtä hyviä mahdollisuuksia kuin savolaismurteissa. Hyvin perusteluin hän sijoittaa *-k*:n kadon kaakkoismurteissa 1200-luvun ja 1600-luvun väliseen ajanjaksoon; lounaismurteissa taas *-k* on kadonnut ennen loppuheittoa, joka on keskiaikainen muutos.

Sivulla 219 tekijä on kartoittanut sen suomen murteiden alueen, jossa laryngaaliklusiilia (tai kurkunkpään puristus-supistumaa) loppu-*k*:n edustajana tavataan vokaalialkuisen sanan edessä enemmän tai vähemmän dominoivana. Levinneisyys on tarkoin sama kuin loppukonsonantin ja alkuvokaalin rajalle (osaksi myös loppuvokaalin ja alkuvokaalin väliselle rajalle ja tauonjälkeisen alkuvokaalin eteen) syntyneen ns. lujan alukke. Ilmiöt ovat yhteydessä toisiinsa, kuten tavallaan jo Lauri Kettunen ja erittäinkin Ahti Rytönen ovat arvelleet, mutta vasta Terho Itkonen osoittaa, miten tämä yhteys on strukturaalisti selitettävä sekä synkronisella että diakronisella tasolla. Aikaisemmin ei tätä kysymystä olisi voinutkaan perusteellisesti selvittää, koska luja-alukkeisuuden, tuon merkillisen savolaisen innovaation, levikkikin on ollut kartoittamatta.

Tutkimuksen viimeinen luku esittää lyhyesti ne tapausryhmät, joissa suomen murteissa tavataan sekundaaria loppu-*k*:ta — ehkä liiankin lyhyesti, sikäli että eri tapauksista jää kaipaamaan tarkempia levikitietoja.

Olisin mielelläni nähnyt Terho Itkosen kirjoittaneen väitöskirjäkseen seikkaperäisen monografian — tai l. osan siitä! — Päijät-Hämeen tärkeistä, toistaiseksi hyvin huonosti tunnetuista ja tutkituista murteista. Mutta luettuani valmistuneen sandhitutkimuksen en enää pahoittele aiheen vaihtoa (vaikka edelleen toivon tekijän kädestä päijäthämäläisten murteiden kaikinpuolista kuvausta). Tekijä on näet saanut käsittelemästään äänne-

historian lohkosta esiin odottamattoman paljon uutta ja mielenkiintoista. Eräät probleemit, joita tutkimuksesta saattaa kaivata (-k:n edustus määräalueilla ja määräehdoin -t:nä; vertailuja myöhäiskantasuomen -t:n ja -n:n edustukseen) tekijä ottanee puheeksi myöhemmin, -t:n ja -n:n käsittelyn yhteydessä.²

Tutkimus on tavoitteiltaan diakroninen, mutta kielihistoriallisiin tuloksiin siinä päästään nimenomaan synkronisten läpileikkausten avulla. Tekijän käyttämä metodi merkitsee meikäläisessä äännehistoriallisessa tutkimuksessa selvää edistystä, jatkuvaa vapautumista nuogrammaattisen tutkimustradition ehkä vieläkin liiaksi hallitsemasta tutkimustavasta. Synkronisten tasojen huolellinen vaarintotto on johtanut tekijän uusienkin ongelmien pariin, joita hän taitavasti pohtii käyttämällä hyväkseen myös tilastollisia frekvenssilaskelmia — sekin jokseenkin uutta fennistisessä tutkimuksessa. Kaikialla näkyy tekijän hyvä perehtyneisyys

moderniin kielentutkimukseen, jonka pauloihin hän ei suinkaan ole kritiikittömästi antautunut (ks. esim. johdantolukua), mutta josta hän selvästikin on saanut monenlaisia virkistäviä herätteitä.

On täysi syy onnitella Terho Itkosta merkittävän tieteellisen saavutuksen johdosta. Samalla on lausuttava tekijälle tunnustus jäntevästä kirjoitustavasta, teoksen rakenteellisesta selvydestä, korjausluvun huolellisuudesta ja muista muodollisista ansioista onnistunutta painoasua myöten. Teokselle soisi runsaasti lukijoita paitsi kotoisissa kielentutkijapiireissä, joille sen metodi varmaan antaa herätteitä, myös kansainvälisessä lingvistimaailmassa, joka näin — ensi kertaa englannin kielellä — saa tutustua meikäläistä dialektologiaa erinomaisella tavalla edustavaan tutkimukseen. Toivottavasti ei ensi osan loppupuolta ja laajan tutkimussuunnitelman jatko-osia tarvitse kauan odottaa.

PERTTI VIRTARANTA

² Ehkä tekijä jossain kohdassa olisi voinut lyhyesti tehdä selkoa vanhan kirjasuomen käytännöstä sananloppuisen -k:n käsittelyssä ja samalla tarkastella mm. sitä seikkaa, miten ns. jäännöslopuketta erittäinkin 1820-luvulta 1800-luvun puoliväliin merkittiin ja mitkä saattoivat olla eri kirjoittajien motiivit.